

9. VIII MIĘDZYNARODOWY KONGRES STUDIÓW KOPTYJSKICH (PARYŻ, 28 VI-3 VII 2004)

W dniach 28 czerwca – 3 lipca odbył się w Paryżu w Instytucie Sztuki i Archeologii Sorbony IV oraz w Instytucie Katolickim Międzynarodowy Kongres Studiów Koptyjskich zorganizowany przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Studiów Koptyjskich (*International Association for Coptic Studies*). Kongres mógł odbyć się w Paryżu dzięki zaproszeniu i wielkiemu zaangażowaniu francuskich koptologów, szczególnie dr Anne Boud'hors, z Collège de France oraz dr Marie – Hélène Rutschovskoy z Musée du Louvre. Spotkanie zgromadziło badaczy różnych dziedzin koptyjskiej rzeczywistości: archeologów, historyków sztuki, historyków, lingwistów oraz literaturoznawców. Uczestniczyło w nim ok. 250 osób: większość stanowili przedstawiciele europejskich ośrodków badawczych, choć liczną grupę tworzyli Amerykanie oraz Kanadyjczycy.

Obrazy Kongresu rozpoczęły się 28 czerwca 2004 r. wystąpieniem profesora Sorbony Francois Baratte'a oraz profesora Collège de France Michela Tardieu'a, którzy powitali serdecznie zgromadzonych i życzyli owocnych obrad. Następnie głos zabrał prof. Tito Orlandi – przewodniczący IACS, który przedstawił zebrany normy organizacyjne funkcjonowania Kongresu, później ściśle przestrzeganych. Każdy dzień obrad rozpoczynały referaty sprawozdawcze, mające na celu prezentację stanu badań z określonej dziedziny studiów koptyjskich: każdy sprawozdawca miał do dyspozycji 30 minut. Problematykę kongresu podzielono na 3 równocześnie obradujące sekcje, zależnie od zainteresowań i prowadzonych badań. W trakcie obrad każdej z nich prelegenci przedstawiali 20-minutowe referaty, po których bezpośrednio uczestnicy mogli dyskutować i zadawać prelegentom pytania. Referaty, których w sumie wygłoszono ok. 150, w poszczególnych sekcjach prezentowano w różnych okresach czasowych: trzy referaty (11.30-12.45), cztery referaty (14.10-15.45), 3 referaty (16.15-17.30). Liczba wystąpień w niektórych okresach czasowych ulegała zmianie. Trudno je tu streszczać, bo zapewne w całości ukażą się wkrótce drukiem, dlatego ograniczę się tylko do przytoczenia autorów i tytułów prezentowanych referatów.

Inaugurując Kongres, prof. T. Orlandi przedstawił sprawozdanie: *The Progress of Coptic Studies from 1976 to 2004*, a prof. M. Tardieu: *Recherches et publications sur le manichéisme (2000-2004)*.

Przed południem 28 czerwca odbywały się sesje:

1. Archeologia i historii sztuki. Przewodniczył jej prof. W. Godlewski, wygłoszono zaś następujące referaty: Marie-Hélène Rutschowskaya (Musée du Louvre, Paris), *Reprise des fouilles françaises à Baouit: Louvre/Ifao 2003*; Giacomo Cavallier, *L'architettura difensiva dei monasteri d'Egitto: nuove prospettive e ricerche*; Iwona Zych, *Locking up a monastery. The story told by the wooden artefacts from the monastic building on Kom D at Naqlun*.

2. Studia gnostyckie i manichejskie. Przewodniczył jej J.D. Dubois, wygłoszono referaty: James Robinson, *Le rôle des savants français dans la première période des recherches sur Nag Hammadi*; Madeleine Scopello, *Quelques portraits d'anges dans la bibliothèque copte de Nag Hammadi*; John Turner, *Sethian Gnosticism: A revised Literary History?*

3. Studia na źródłami. Przewodniczył jej J.L. Fournet, a wygłoszono następujące referaty: Paul Dilley, *Overview of Coptic Papyrology*; Hans Förster, *Das Wörterbuch der griechischen Wörter in den koptischen dokumentarischen Texten – Ergebnis und Ausblick*; Harald Froschauer, *Farben und Farbbezeichnungen in Papyri und Textilien*.

Po południu 27 czerwca odbyły się następujące sesje tematyczne:

1. Archeologia i historia sztuki. Przewodniczył jej K. Innehee, wygłoszono zaś następujące referaty: Suzana Hodak, *Das ornamentale Motivrepertoire in der koptischen Kunst*; Roni Amir, *Some notes on technical and stylistic of Niche Carving in Coptic Art*; Bożena Rostkowska, *On iconography and style of painting in the Nile Valley (Egypt and Nubia), 7th-15th centuries*; Elizabeth Bolman, *Paradise revealed: Preliminary results of the Wall Painting Conservation in the Red Monastery, Sohag*.

2. Studia gnostyckie i manichejskie. Przewodniczył jej P.H. Poirier, przedstawiono zaś następujące referaty: Gerrit Bos, *Pneuma and Light in the Gospel of Philip (NHC II, 3)*; Johanna Brankaer, *La terminologie et les représentations philosophiques dans Allogène (NHC XI, 3)*; Régine Charron, *Le «Livre sacré du Grand Esprit invisible» et la «Sophia de Jésus-Christ» du codex III de Nag Hammadi: une doctrine sotériologique commune*; Michel Roberge, *Structure de l'univers et sotériologie dans la Paraphrase de Sem (NHC VII, 1)*.

3. Studia nad źródłami koptyjskimi. Przewodniczył jej J. Tait, wygłoszono zaś kolejne cztery referaty: Alain Delattre, *La collection papyrologique copte des Musées Royaux d'Art et d'Histoire de Bruxelles*; Chrisi Kotsifou, *The Coptic Ostraca from the Hyvernat Collection and others at the Institute of Christian Oriental Research (Catholic University of America)*; Florence Calament, *L'énigme de la caisse d'Orléans, prolégomènes à l'étude d'ostraca orphelins*; Sofia Torallas Tovar, *The Coptic Collection of the Monastery of Montserrat (Spain)*.

Po przerwie kontynuowano obrady w tychże samych grupach tematycznych:

1. Archeologia i historia sztuki. Przewodniczył jej E. Bolman. Przedstawiono następujące referaty: Gawdat Gabra, *The Hermitage of Al-Mansuriya: Coptic Wall Paintings from the sixth/seventh Century*; Gertrud van Loon, *On Wallpaintings in the Cave Church of Deir Abu Hinnis (6th-8th century)*; Magdalena Łaptaś (UKSW, Warszawa), *Newly discovered murals from Banganarti*.

2. Studia gnostyckie i manichejskie. Przewodniczył tej sesji E. Thomassen, miały zaś miejsce następujące wystąpienia: Ismo Dunderberg, *The Use of Body Metaphors in the Interpretation of Knowledge (NHC XI, 1) and 1 Corinthians*; Gerard Lutikhuisen, *The Critical rewriting of Genesis in the Apocryphon of John: Jewish or Christian?*; Anna van den Kerchove, *Le vocabulaire de la prière dans les traités hermétiques coptes*.

3. Studia nad źródłami. Przewodniczył tej sesji G. Descoudres, wygłoszono zaś następujące referaty: Chantal Heurtel, *L'histoire du topos de St-Marc à Gournet Mourraï: architecture et documentation*; Guy Lecuyot et Michel Pezin, *Deir er-Roumi, à propos de quelques inscriptions coptes*; Catherine Thirard, *Du Wadi Natrun aux Kellia, ou les facteurs de pérenniation d'une colonie anachorétique*.

Obrady pierwszego dnia zakończyła wizyta w Bibliothéque Nationale de France, gdzie zainaugurowano ekspozycję: *Strony chrześcijańskie w Egipcie. Manuskrypty Koptów*.

Kolejny dzień Kongresu (29 VI) rozpoczęły sprawozdania z poszczególnych dziedzin badawczych. Jean Daniel Dubois przedstawił raport z dziedziny badań nad gnostycyzmem: *Recherches et publications sur la gnose (2000-2004)*, a Peter Grossmann z archeologii chrześcijańskiej w Egipcie: *Christliche Archäologie in Ägypten: Bericht über die Forschungslage seit 2000*. Wygłoszono także sprawozdania ze stanu badań z dziedziny epigrafii oraz papirologii: Jacques van der Vliet, *Epigraphie chrétienne d'Egypte et de Nubie: bilan et perspectives* oraz Terry Wilfong, *Research and Publications in Coptic Papyrology (2000-2004)*.

Następnie rozpoczęły się obrady w trzech sesjach:

1. Archeologia i historia sztuki. Sesji tej przewodniczyła M.H. Rutschowscaya, wygłoszono zaś następujące referaty: Adeline Jeudy, *Le mobilier liturgique copte d'époque médiévale*; Daniel al-Suriani, *Selected Bronzes from the Museum of the Surian Monastery in Wadi al-Natroun*.

2. Studia gnostyckie i manichejskie. Przewodnictwo tej sesji powierzono G. Luttkuisenowi, wygłoszono zaś następujące referaty: Niclas Förster, *Die Zinsgroschenfrage im Thomas-Evangelium (NHC II 2,49, 27-31)*; Ulrike Kaiser, *Norea-Jungfrau, die die Mächte nicht befleckten*; Cornelia Kulawik, *Die Seele als Braut. Die Schrift «Die Erzählung über die Seele» (NHC II 6) und seine Nähe zur Brautmystik des Origenes*.

3. Studia nad źródłami. Sesji przewodniczył J. Van der Vliet, wygłoszono trzy referaty: Pascale Ballet, *État des recherches sur les productions céramiques dans l'Égypte tardive. Questions de méthode*; Delphine Dix-Neuf, *La production et la circulation des amphores dans l'Égypte copte à la lumière des découvertes archéologiques et des sources écrites*; Fatma Mahmoud, *L'organisation des ateliers de potiers en Égypte tardive du début du Bas-Empire à la conquête arabe*.

Po przerwie obiadowej miały miejsce kolejne trzy sesje: studiów nad gnostycyzmem i manicheizmem, studiów nad relacjami koptyjsko-muzułmańskimi oraz studiów nad źródłami. Uczestnicy zaś sekcji archeologii i historii sztuki udali się do Muzeum Cluny.

1. Studia nad gnostycyzmem i manicheizmem. Przewodniczyła M. Scopello, wygłoszono zaś następujące referaty: Anne Pasquier, *Analyse narrative et intertextuelle du récit anthropogonique dans l'Hypostase des Archontes*; Serge Cazalais, *Remarques sur le récit anthropogonique de l'Hypostase des Archontes (NHC II, 14)*; Antti Marjanen, *A Nag Hammadi Contribution to the Discussion about the Pronunciation of the Tetragrammaton*; Siegfried Richter, *Lesefrüchte bei der Edition des koptisch-manichäischen Psalmenbuches, Teil 1*.

2. Studia nad relacjami koptyjsko-muzułmańskimi. Przewodniczył tej sesji J. den Heijer, wygłoszono zaś referaty: Yaacov Lev, *The Islamization of Coptic Egypt*; Maged Mikhail, *Authority and Power in Late Antique and Early Islamic Egypt*; Arietta Papaconstantinou, *Nostalgies coptes : hellénisme et romanité dans la Thébaïde du viiie siècle*; Samiha Abd el-Shaheed, *The Copyists and Sponsors of the Manuscripts from the 13th to the 18th Century*; Father Bigoul el-Suriany, *New Elements in the History of Pope Gabriel the Third (77th)*.

3. Studia nad źródłami. Przewodniczył tej sesji R. Bagnall, wygłoszono zaś następujące referaty: Einar Thomassen, *Unpublished Coptic Documents of the Schøyen Collection*; Tonio Sebastian Richter, *Pacht nach koptischen Quellen*; Malcolm Choat, *Epistolary Formulae in Early Coptic Letters*; Jean-Luc Fournet, *Deux lettres inédites d'un évêque d'Hermopolis (BNUS)*; Leslie MacCough, *Why do we have Coptic Documentary Papyri before A.D. 641?*

Po przerwie kontynuowano obrady w trzech sekcjach. Swoje obrady zainaugurowała sesja badań nad monastycyzmem.

1. Studia nad gnostycyzmem i manicheizmem. Sesji tej przewodniczył M. Tardieu, wygłoszono zaś dwa referaty: Nils Arne Pedersen, *The Manichean Pascha-Psalms of Heracleides*; Eugenia Smagina, *Encore une fois à propos du titre des 'Psaumes Sarakôtôn' coptes*.

2. Studia nad relacjami koptyjsko-muzułmańskimi. Przewodniczył sesji M. Swanson, podczas tej sesji zaprezentowano referaty: Johannes den Heijer, *Quelques manuscrits parisiens de l'Histoire des Patriarches d'Alexandrie*; Jos van Lent, *Coptic Apocalyptic Texts from the Muslim Period: A Research Report*.

3. Studia nad monastycyzmem. Przewodniczył tej sesji D. Johnson, wygłoszono zaś dwa referaty: Andrew Crislip, *The Sin of Sloth and the illness of the Demons: toward a reap-praisal of the Demon Acedia in Early Egyptian Monasticism*; Philip Sellw, *Solitude, Pious Practice and the Formation of the Self: comparative readings in the Gospel of Thomas and the Apophthegmata Patrum*.

Wieczorem organizatorzy zaprosili uczestników do Instytutu Świata Arabskiego na otwarcie wystawy: *Egipt. Cząstka historii*.

Trzeci dzień obrad (30 VI) rozpoczęła, jak zwykle sesja plenarna, podczas której przedstawiano wyniki badań za ostatnie 4 lata (od VII Kongresu w Leyden) dziedziny koptyjskiej sztuki, językoznawstwa oraz relacji koptyjsko arabskich. Wygłoszono zaś następujące sprawozdania: Karel Innemée, *Research and Publication in Coptic Art (2000-2004)*; Mark Swanson, *Copto-arabic Studies (2000-2004)*; Wolf-Peter Funk, *Research and Publication in Linguistics (2000-2004)*.

Przed południem uczestnicy obradowali w trzech grupach dyskusyjnych:

1. Studia nad tkaninami koptyjskimi. Sesji tej przewodniczył A. De Moor, wygłoszono zaś 3 referaty: Yannick Lintz et Chantal Orgogozo, *Les dépôts d'Antinoé en France. L'apport du récolement*; Magali Coudert, *Le dépôt de tissus coptes du Musée de Brive-la-Gaillarde*; Loretta Del Francia Barocas, *Tissus coptes d'Antinoé en Italie et au Vatican*.

2. Studia nad monastycyzmem koptyjskim. Przewodniczył sesji B. Layton, wygłoszono zaś trzy referaty: Marc Malevez, *La nudité chez les ermites: symbole et réalité*; Anton Vojtenko, *Paradise regained or Paradise Lost: Coptic (Sahidic) Life of St. Onnophrios and Egyptian Monasticism in the End of the IVth Century*; Satoshi Toda, *The Life of Macarius the Egyptian. A Progress report*.

3. Studia nad relacjami koptyjsko-muzułmańskimi. Tej sesji przewodniczył M. Rassart-Debergh, zaprezentowano również trzy referaty: David Fleurier, *Le mystère de la décoration animalière d'un manuscrit des Épîtres catholiques (BNF copte 129,11)*; Claude Coupry, *Approche analytique du décor de deux manuscrits coptes (BNF)*; Mattheus Immerzeel, *Identity, Community Spirit and Politics in Medieval Christian Wall Paintings in the Middle East*.

Po przerwie obiadowej obradowały trzy sesje tematyczne:

1. Studia nad tkaninami koptyjskimi. Przewodniczyły sesji S. Schrenk, miały zaś miejsce następujące wystąpienia: Anna Lebet, *Coptic textile collection in National Museum Kraków*; Roberta Cortopassi, *Les textiles trouvés à Éléphantine par la Mission archéologique allemande*; Raisa Amirbekyan, *Between Byzantium and Islam: tracking the Archetype of Virgin and Child motif in Iconography of Coptic Textiles*; Olga Letchitskaia, *Silk with the imperial triumph. Problems of iconography and dating*; Stephen Davis, *Fashioning a Divine Body: Coptic tunics with Scenes from the Life of Christ*.

2. Studia nad monastycyzmem. Sesji tej przewodniczyła H. Behlmer, wygłoszono zaś następujące referaty: Athanasios Henein, *Les mots grecs dans la version copte de la Vie de Saint Antoine*; Alexandr Khosroyev, *Gab es eine Tür in den Zellen der pachomianischen Mönche?*; Dmitrij Bumazhnov, *Visio Dei bei dem hl. Paulus von Tamma: Versuch einer Kontextualisierung*; David Johnson, *The State of the Pachomian Monasteries under Justinian*.

3. Studia nad językiem koptyjskim. Sesji przewodniczył Wolf Peter Funk, przedstawiono zaś pięć referatów: Eitan Grossman, *Worknotes on the Syntax of Nitrian Bohairic*; Ewa Zakrzewska, *The Bohairic Martyrs Legends as a Narrative Genre*; Wolf Oerter, *Aspekte im koptisch-ischechischen Sprachvergleich*; Peter Nagel, *Coptic Biblical Texts – new editions and studies*; Hans Gebhard Bethge, *Neue Bibeltexte: Fragmente in der Cambridge Library*.

Po przerwie kontynuowano obrady w trzech sesjach tematycznych:

1. Studia nad tkaninami koptyjskimi. Przewodniczyła jej D. Bénazeth, wygłoszono zaś następujące referaty: Antoine de Moor, *Progress in Radiocarbon dating of Coptic Textiles*; Mark van Strydonck, *Possibilities and limitations of Radiocarbon as a tool for dating Coptic Textiles*.

2. Studia nad monastycyzmem. Sesji tej przewodniczył. S. Aufrère, przedstawiono zaś dwa referaty. Caroline Schroeder, *Alexandrian Theology in the desert: Shenoute as author, translator, and scribe*; Mark Moussa, *Shenoute as Heresiologist: monastic rhetoric and forced conformity in Discourses 8*.

3. Studia nad sztuką koptyjską. Przewodniczył tej sesji Ashraf Sadek, wygłoszono również dwa referaty: Hélène Moussa, *The Coptic folkloric art and iconography of Marguerite Nakhl*; Daoud Girgis, *Popular trends of the Coptic Art*.

Bogaty w treści trzeci dzień obrad zakończyła wizyta w Luwrze, gdzie uczestnicy Kongresu mieli możliwość podziwiać koptyjskie zbiory tego muzeum.

Obrady kolejnego dnia Kongresu rozpoczęto sprawozdaniami, wygłosili je zaś: z badań nad monastycyzmem – David Brakke, *Research and Publications in Egyptian Monasticism (2000-2004)*; z badań nad Nubią chrześcijańską – Włodzimierz Godlewski, *Research and Publication in Christian Nubia (2000-2004)*; z paleografii koptyjskiej – Anne Boud'hors *Paléographie et codicologie coptes : progrès et perspectives (1996-2004)*; z badań nad literaturą koptyjską – Stephen Emmel, *Research and Publication in Coptic Literature (2000-2004)*.

Przed południem obradowały trzy sesje tematyczne:

1. Studia nad tkaninami koptyjskimi. Przewodniczyła tej sesji S. Hodak, wygłoszono zaś trzy referaty: Olga Ocharina, *On the function of a late antique hanging and the meaning of its images*; Ezzat Salib, *Similarity and contrast between the Ancient and Present Coptic Textiles*.

2. Studia nad literaturą koptyjską. Przewodniczył tej sesji P. Nagel, wygłoszono zaś trzy referaty: Rodolphe Kasser, *Un nouvel apocryphe copte*; Steve Johnston, *Nature de la relation entre les Actes de Paul et la correspondance apocryphe entre Paul et les Corinthiens*; Joost Hagen, *The Great Cherub and his Brothers: Adam, Enoch and Michael and the names of the Four Creatures*.

3. Studia nad relacjami koptyjsko-muzułmańskimi. Przewodniczył jej O. Meinardus, wygłoszono zaś trzy referaty: Christian Cannuyer, *À propos de Mariya, la prétendue concubine copte de Muhammad*; Jason Zaborowski, *The coptic martyrdom of John of Phanijoit: assimilation and restauratio from Salah al-Din to the writing of the Martyrdom (1169-1211)*; Tamer El-Leithy, *Converts, apostates and martyrs: coptic Cairo in the Late Fourteenth Century*.

Po przerwie obiadowej kontynuowano obrady w trzech sesjach tematycznych:

1. Sesja archeologii i historii sztuki. Przewodniczył jej G. Gabra, wygłoszono zaś cztery referaty: Susan Auth, *Early Christian Panel Painting of a Monk at the Newark Museum*; Ileya Anba Bula, *The Collection of Icons in Saint Paul's Monaster*; Zusana Skalova, *A unique 13th-century Coptic icon of St. Philip showing the Right Way to the Ethiopian Eunuch in Cairo: its possible link to the Ethiopian Empire*; Alexandre Gormatiuk, *Over-paintings on the Late Coptic Icons*.

2. Studia nad monastycyzmem. Sesji tej przewodniczył T. Orlandi, przedstawiono zaś następujące referaty: Jean-Louis Fort, *La base de données des manuscrits des œuvres de Chenouté conservées à la BnF: enjeux scientifiques et fonctionnalités*; Bentley Layton, *New*

research on the White Monastery Federation; Roman Szmurło, *Gli scritti di Scenute d'Atripe come fonte storica per la conoscenza della struttura organizzativa delle comunità cenobitiche*; Biskup Martyros, *Multi-cultured monks of Wadi Al Natroun*.

3. Studia nad relacjami koptyjsko-muzułmańskimi. Sesji tej przewodniczył C. Cannuyer, przedstawiono zaś następujące referaty: Ramez Boutros, *Questions de méthode pour l'étude des pèlerinages et lieux saints chrétiens en Égypte*; Otto Meinardus, *The contemporary coptic popular piety according to hagiological collages*; Magdi Guirguis, *The social mobility of the Coptic Community in the 18th Century*; Adel Sadek, *Two illustrated episodes from the Ms.96/History (Coptic Patriarchate) of the 18th Century*; Cedric Meurice, *La patrie de saint Antoine ou les débuts de la véritable Égypte: la région de Beni-Souef*.

Po przerwie kontynuowano obrady w trzech sesjach:

1. Sesja archeologii i historii sztuki. Tej sesji przewodniczył M. Immerzeel, miały zaś miejsce następujące wystąpienia: Ashraf Sadek, *L'église de Saint-Antoine revisitée*; Nikita Semenov, *L'art copte dans les photodocuments du peintre Ivan J. Bilibin*; Căcilia Fluck, *Carl Schmidt und das Kaiser Friedrich Museum, Berlin*; Colum P.Hourihane, *The Index of Christian Art*.

2. Studia nad monastycyzmem. Przewodniczenie sesji przekazano S.L. Emmelowi, wygłoszono zaś dwa referaty: Nina Lubomierski, *Towards a better understanding of the So-called Vita Sinuthii*; Janet Timbie, *Non-canonical Scriptural Citation in Shenoute*.

3. Studia nad relacjami koptyjsko-muzułmańskimi. Sesji tej przewodniczył A. Sidarus, wygłoszono także dwa referaty: Nadia Elissa-Mondéguer, *Discours réformiste musulman sur la 'question copte' dans les années 1910*; Francine Costet-Tardieu, *La campagne anti-copte de 1938*.

Obrady ostatniego dnia Kongresu (2 VII) przeniesiono do gmachów Instytutu Katolickiego. Uczestników Kongresu powitał rektor Instytutu Patrick Valdrini. Podobnie jak w poprzednich dniach, spotkanie rozpoczęto od przedstawienia sprawozdań ze stanu badań. Tym razem przedmiotem sprawozdań była hagiografia oraz liturgia koptyjska: Theofried Baumeister, *Geschichte und Historiographie des ägyptischen Christentums. Studien und Darstellungen der letzten Jahre*; Heinzgerd Brakmann, *Research in Liturgy (2000-2004)*.

Przed południem obradowały również trzy sesje tematyczne:

1. Studia na literaturą koptyjską. Sesji tej przewodniczył A. Camplani, wygłoszono zaś następujące referaty: Nathalie Bosson, *Le livre de Jonas : prolégomènes à une étude de critique textuelle*; Uwe-Karsten Plisch, *Die Bedeutung koptischer Handschriften für die Textkritik des Neuen Testaments*; Albert ten Kate, *L'énigme du Codex Schøyen*; Heike Behlmer, *Women and the Holy in Coptic Hagiography*;

2. Studia nad liturgią koptyjską. Sesji tej przewodniczył K. Schüssler, wygłoszono zaś jedynie dwa referaty: Diljana Atanassova, *Betrachtungen zu einigen Jahres-Lektionaren*; Achim Budde, *Editing Liturgy. Working with texts which develop in use*.

3. Studia nad historią badań nad kościołem koptyjskim. Przewodniczyła tej sesji A. Boud'hors, przedstawiono zaś następujące referaty: Pierre-François Burger, *Vansleb (1635-1679) et l'Égypte*; Gilbert Delahaye, *Johann Michael Vansleb, voyageur en Égypte au XVIIe s., face au surnaturel*; Paola Buzi, *Stefano Borgia and the Coptic Manuscript Collection preserved in the National Library of Naples*; Catherine Louis, *À propos du catalogue des manuscrits de l'IFAO: du nouveau sur l'affaire des papyrus d'Akhmîm*.

Po przerwie obiadowej kontynuowano obrady kongresowe w trzech sesjach tematycznych:

1. Studia nad literaturą i historią. Przewodnictwo sesji powierzono T. Baumeisterowi, wygłoszono zaś następujące referaty: Gesa Schenke, *Wundertaten und Miracula. Die Kräfte der Martyrer vor und nach dem Tode*; Carol Downer, *Parthenope revisited. Coptic hagiography and the hellenistic Novel*; Alberto Camplani, *L'historiographie du siège épiscopal d'Alexandrie (IVe-Ve siècle)*; Youhanna Youssef, *The Archangel Michael and the Patriarchs in exile in the Coptic Tradition*.

2. Studia nad liturgią koptyjską. Przewodniczył jej H. Brakmann, miały zaś miejsce następujące wystąpienia: Magdi Awad, *Die sprachliche Einordnung des Buches «Psalmodie»*; Michael Ghattas, *A Survey of Studies in Coptic Music and Ecclesiastical Melodies*; Magdalena Kuhn, *Traditionelle koptische Melodien*.

3. Sekcja „aktualności koptyjskich”. Przewodniczył jej R. Rostom, przedstawiono zaś referaty: Shaza Ismail, *The Future of Coptic Studies at the Faculty of Tourism and Hotel Management, Helwan University*; Ibrahim Helal, *La continuité du mariage égyptien ancien chez les Coptes maintenant*; Wedad Tawfik, *Women in the Coptic Church*.

Po przerwie odbyły się ostatnie już spotkania w trzech sesjach tematycznych:

1. Studia nad literaturą i historią. Przewodniczył zebraniu Y. Youssef, wygłoszono zaś referaty: Gonnie van den Berg-Onstwedder, *Coptic manuscripts concerning a descent into Hell*; Samuel Moawad, *Zur Datierung des Panegyrikos auf Makarios von Tkoou*; Adel Farid, *Hd = ἄγιος and other Egyptian Words Hieroglyphic, Demotic and Coptic survived in Modern Spoken Egyptian and Classical Arabic*.

2. Studia nad magią. Przewodniczył tej sesji Gideon Bohak, który wygłosił referat: *Coptic Magical Texts from the Cairo Genizah*; Elizabeth Penland, *P. CrYBR inv. 3595: A Marian Magic Spell*; David Frankfurter, *Necromancy and demonolatrý in Popular Ritual: New approaches*.

3. Studia nad teologią koptyjską. Sesji przewodniczył biskup Martyros, wygłoszono zaś następujące referaty: Fayek Ishak, *A Métaphysique of the mystical Theology of the parousia as pertained to Kerygmatic and Eschatological Fulfilment*; Rachad Shoucri, *Néo-platonisme ou néo-platonisme? L'aspect égyptien de la philosophie alexandrine*; Zakariya al Baramousy, *The Iota & the Iota Cross*. Te bardzo obfite w treści obrady zakończyło przyjęcie w sali Senatu.

Tuż po Kongresie (3 VII), członkowie International Association of Coptic Studies odbyli spotkanie sprawozdawczo-wyborcze. Przewodniczący IACS, prof. Tito Orlandi, złożył sprawozdanie, któremu udzielono absolutionum. Następnie członkowie przystąpili do wyboru nowego przewodniczącego: Został nim prof. T. Baumeister. Koptolodzy zaś egipscy zaprosili na IX Kongres Studiów Koptyjskich do Kairu, który odbędzie się w 2008 roku.

Ks. Roman Szmurło – Warszawa, UKSW

10. OBCHODY 1650 ROCZNICY URODZIN ŚW. AUGUSTYNA W RZYMIE (RZYM, 7-15 XI 2004)

Rocznicę 1650 urodzin św. Augustyna (ur. 13 XI 354 r. w numidyjskiej Tagaście) obchodzono w Rzymie przez cały tydzień (7-15 XI) bardzo uroczystie, z udziałem, być może za inspiracją Jana Pawła II, najwyższych dostojników kościelnych. Dla nadania tym